

فصلنامه

علمی-پژوهشی

ISSN: 1735-0212

ترجمه مطالعات

سال دوازدهم، شماره چهل و هفتم، پاییز ۱۳۹۳

- ◆ نقش ترجمه در رستاخیز ادبی و شکل‌گیری ادبیات معاصر فارسی
- ◆ بررسی نحوه بیان مجهول در ترجمه‌های فارسی قرآن کریم
- ◆ شکل‌گیری هنجارهای فرهنگی-اجتماعی در طول زمان و تأثیر آن بر فرایند ترجمه
- ◆ تاریخ ترجمه قرآن به زبان آلمانی
- ◆ بررسی روش ترجمه قرآن کریم برای کودکان و نوجوانان در چارچوب نظریه هدفمندی
- ◆ نگاهی به ترجمه‌های انگلیسی اشعاری از بوستان سعدی
- ◆ کتابنامه ترجمه‌های انگلیسی آثار شهید مطهری (ره)
- ◆ ترجمه گفتگوی کوچک و روابط اجتماعی - فرهنگی شخصیت‌های داستان
- ◆ سو، استعمال واژگان به عنوان یک صنعت ادبی و ترجمه آن به زبان فارسی
- ◆ بررسی عملکرد مترجمان حرفه‌ای از منظر نظریه ارزیابی: مطالعه موردی سخنرانی دکتر روحانی در مجمع عمومی سازمان ملل متحد

بررسی روش ترجمه قرآن کریم برای کودکان و نوجوانان

در چارچوب نظریه هدفمندی^۱

خلیل قاضی‌زاده^۲، الهام صفی کیکله^۳ و زهرا اسماعیلی^۴

چکیده

تحقیق حاضر به بررسی روش ترجمه قرآن کریم برای کودکان و نوجوانان می‌پردازد و نشان می‌دهد که چگونه بر اساس نظریه هدفمندی، مترجم کودک و نوجوان از ابزار مختلفی برای ترجمه‌ی قرآن کریم استفاده می‌کند. بدین منظور، ترجمه مصطفی رحماندوست از جزء سی قرآن کریم که مختص کودکان و نوجوانان انجام شده، انتخاب و با ترجمه‌های فولادوند، الهی‌قمشه‌ای و خرمشاهی مقایسه شده است. نتایج حاصل از این پژوهش نشان می‌دهد که رحماندوست، به منظور ارائه ترجمه‌ای درخور کودکان و نوجوانان، از استراتژی‌های متفاوتی استفاده کرده است. این استراتژی‌ها بر اساس مدل چسترمن (۱۹۹۷) در سطوح مختلف معنایی (تغییر پیوستگی، تکرار)، نحوی (تغییر طول متن، ساده‌سازی) و منظورشناختی (تغییر میزان صراحت متن، تغییر میزان اطلاعات، تغییر میزان انسجام معنایی متن، مرئی بودن مترجم) قرار می‌گیرند. همان‌طور که مشاهده می‌شود اکثر این استراتژی‌ها مربوط به سطح منظورشناختی هستند و مترجم، زمانی از آنها استفاده می‌کند که بخواهد به هدف خاصی برسد یا برای مخاطب خاصی ترجمه کند. **واژه‌های راهنما:** نظریه هدفمندی، ترجمه قرآن کریم، استراتژی‌های معنایی، استراتژی‌های نحوی، استراتژی‌های منظورشناختی

۱. این مقاله در تاریخ ۱۳۹۳/۰۳/۰۳ دریافت شد و در تاریخ ۱۳۹۳/۰۷/۱۴ به تصویب رسید.
۲. نویسنده مسئول: استادیار گروه زبان و ادبیات انگلیسی، دانشگاه فردوسی مشهد، پست الکترونیک: ghazizadeh@um.ac.ir
۳. دانشجوی کارشناسی ارشد مترجمی زبان انگلیسی، دانشگاه فردوسی مشهد، پست الکترونیک: safielham@ymail.com
۴. دانشجوی کارشناسی ارشد مترجمی زبان انگلیسی، دانشگاه فردوسی مشهد، پست الکترونیک: esmaeili_zahra@yahoo.com

بررسی روش ترجمه‌ی قرآن کریم برای کودکان و نوجوانان در چارچوب نظریه‌ی هدفمندی

مقدمه

قرآن کریم کتابی آسمانی و متعلق به تمامی گروه‌های سنی است و هر انسانی به فهم این کتاب مقدس در نیل به اهداف دنیوی و اخروی‌اش نیازمند است. اینکه از کودکان بخواهیم تنها به تلاوت صحیح قرآن توجه کنند و ترجمه‌ای را که مختص بزرگسالان نوشته شده، بدون درک و طوطی‌وار حفظ نمایند چندان مثمرتر نیست. بنابراین ترجمه‌ی این کتاب برای رده سنی کودک و نوجوان که جامعه‌ی فردا را می‌سازند بسیار ضروری است.

اینکه مترجم دنیای کودک را به خوبی شناخته و بر اساس این آگاهی به ترجمه دست زده باشد تأثیر بسزایی در موفقیت اثری که ارائه می‌دهد خواهد داشت. در صورتیکه مخاطب کودک به هنگام ترجمه در نظر گرفته شود، هضم مطلبی که بیان می‌شود برایش آسان‌تر خواهد بود و او را به خواندن ترغیب می‌کند. به منظور رسیدن به این هدف، مترجم باید از استراتژی‌های خاصی استفاده نماید. از این اصل، در مطالعات ترجمه تحت عنوان اصل هدفمندی یاد می‌شود.

بر اساس نظریه‌ی هدفمندی که متأثر از رویکرد نقش‌گراست، ترجمه یک عمل بین‌فرهنگی هدفمند است و متن مبدأ به تنهایی نمی‌تواند تعیین‌کننده‌ی متن مقصد باشد، بلکه کارکرد یا نقش متن ترجمه‌شده در زبان مقصد نیز در فرآیند ترجمه موثر است. این کارکرد، صراحتاً و یا تلویحاً توسط مشتری در سفارش ترجمه مشخص می‌شود. البته این امکان نیز وجود دارد که مترجم، خود، تصمیم به ترجمه‌ی متن با هدفی خاص و برای مخاطبی خاص بگیرد.

بر این اساس، مترجم می‌تواند از استراتژی‌های ترجمه‌ای متفاوتی در ترجمه‌ی خود استفاده نماید. رحماندوست، نویسنده و شاعر کودکان، به منظور ترجمه‌ی جزء سی قرآن کریم برای کودکان و نوجوانان از استراتژی‌های متفاوتی بهره جسته است. تحقیق حاضر به بررسی این استراتژی‌ها در ترجمه‌های رحماندوست، فولادوند، الهی‌قمش‌های و خرمشاهی می‌پردازد. بدین امید که گامی در جهت ارتقای راهکارهای ترجمه‌ی قرآن برای کودکان و نوجوانان برداشته شود و تحقیقاتی از این دست، زمینه‌ساز انس و الفت بیشتر کودکان و نوجوانان با قرآن کریم گردد.

پیشینه‌ی تحقیق

در تعاریف سنتی از ترجمه، متن مبدا اساس تصمیم‌گیری‌های مترجم است. اما در رویکردهای مدرن از جمله رویکرد نقش‌گرا، هدف ترجمه، تعیین‌کننده است و نه متن مبدا. هر ترجمه‌ای به منظور هدفی خاص در جامعه‌ای خاص صورت می‌پذیرد. اگر بدانیم که ترجمه برای چه مخاطبی در نظر گرفته شده و نیازها و انتظارات این مخاطبان چیست می‌توانیم ترجمه‌ای مطابق با این انتظارات و نیازها ارائه دهیم (نرد، ۲۰۰۶: ۳).

نرد^۱ از چند اصل اساسی در رویکرد نقش‌گرا نام می‌برد. اولین اصل این است که هدف ترجمه، ابزار و روش‌های ترجمه را توجیه می‌کند. گرچه استراتژی‌های بسیاری برای ترجمه وجود دارد، اما هدف و کارکرد در نظر گرفته شده برای متن مقصد، تعیین‌کننده است (نرد، ۲۰۰۶: ۵). نرد به اهمیت سفارش ترجمه در تعیین هدف ترجمه نیز اشاره می‌کند. زیرا تعیین هدف به انتخاب روش ترجمه کمک می‌کند. او خاطرنشان می‌کند که از این قاعده می‌توان برای انواع متون (عمومی، ادبی و مقدس) استفاده کرد (نرد، ۲۰۰۶: ۱۱).

نظریه هدفمندی

نظریه هدفمندی توسط ورمیر^۲ اواخر دهه ۱۹۷۰ در آلمان مطرح گردید و مطالعات ترجمه را از سمت نظریه‌های زبانشناختی به سوی نظریه‌های کارکردی، اجتماعی و فرهنگی پیش برد. بر اساس این نظریه، ترجمه یک عمل است. هر عمل، هدفی را دنبال می‌کند. بنابراین ترجمه نیز هدف خاصی را دنبال می‌کند. کلمه‌ی اسکوپس، اصطلاحی است که ورمیر برای هدف یا نتیجه ترجمه انتخاب کرده است. هدف ترجمه و روش انجام آن صراحتاً یا تلویحاً در سفارش ترجمه مشخص می‌شود تا مترجم بتواند بر اساس آن، ترجمه‌ی صحیحی از متن مبدا ارائه دهد (ورمیر، ۲۰۰۰: ۲۲۱).

یکی از پیامدهای این نظریه تغییر جایگاه و موقعیت متن مبدا است. متن مبدا دیگر عامل اصلی و تعیین‌کننده‌ی ترجمه به حساب نمی‌آید بلکه این هدف ترجمه است که همه چیز را تعیین می‌کند (ورمیر، ۲۰۰۰: ۲۲۲).

گوادک^۳ (۲۰۰۷: ۲۱) به سودمندی سفارش ترجمه و این نکته اشاره می‌کند که تعیین هدف ترجمه، بسیاری از مشکلات را قبل از انجام ترجمه حل خواهد کرد.

در نظریه‌ی هدفمندی، مترجم فردی متخصص است که در رشته و حوزه‌ی کاری خود مهارت کافی دارد. مترجم، متخصص در فعالیت‌های بین فرهنگی است، زیرا ترجمه نوعی عمل بین فرهنگی به حساب می‌آید. پس

---

^۱ - Nord

^۲ - Vermeer

^۳ - Gouadec

از ابلاغ هدف ترجمه به مترجم، با دانشی که از حوزه‌ی کاری خود دارد درباره‌ی دیگر مسائل از جمله نقش متن مبدا در نیل به هدف ترجمه‌ای خود تصمیم می‌گیرد (ورمیر، ۲۰۰۰: ۲۲۲).

متن مبدا همان‌طور که از نامش پیداست برای فرهنگ مبدا نوشته شده است. از طرفی متن مقصد نیز برای مخاطبان فرهنگ مقصد نوشته می‌شود و تنها در این صورت است که ترجمه‌ای صحیح تلقی می‌گردد. بنابراین با توجه به اینکه این متون در دو فرهنگ متفاوت نوشته می‌شوند ممکن است اهداف متفاوتی را دنبال کنند (ورمیر، ۲۰۰۰: ۲۲۲).

البته این امکان نیز وجود دارد که هدف ترجمه با هدف متن مبدا یکی باشد که ورمیر برای این مورد خاص از مفهوم تعادل استفاده می‌کند اما در نظریه‌ی هدفمندی، تعادل هم از لحاظ کاربرد و هم معنا محدود است. بدین معنا که فقط زمانی ترجمه‌ای را معادل متن مبدا می‌دانیم که هدفش با هدف متن مبدا یکی باشد (شافر^۴، ۱۹۹۷: ۱۱۸). رایس^۵ (۲۰۰۰: ۹۰) برای مواردی که در آنها نقش متون مبدا و مقصد با هم تفاوت دارد به جای اصطلاح ترجمه از مفاهیمی چون بازنویسی، خلاصه نویسی و اقتباس استفاده می‌کند.

پس از تعیین هدف ترجمه، مترجم تصمیم می‌گیرد چگونه متن را ترجمه کند و کدام قسمت‌های متن مبدا را تغییر دهد تا بتواند ترجمه‌ای صحیح و قابل قبول جامعه و مخاطبان مقصد ارائه دهد (ورمیر، ۲۰۰۰: ۲۲۱). هونینگ^۶ نیز به این مسئله اشاره کرده و می‌گوید میزان جزییاتی که مترجم در ترجمه‌ی خود فراهم می‌کند باید با نیازها و انتظارات خوانندگان همخوانی داشته باشد (نقل در پییم، ۲۰۱۰: ۴۴).

ترجمه‌ی قرآن

ترجمه‌ی متون مقدس از دیرباز یکی از مسائل چالش‌برانگیز در حوزه ترجمه بوده است. بسیاری از محققان مسلمان، ترجمه‌ی تحت‌اللفظی قرآن را رد کرده و ترجمه‌ی تفسیری را مناسب‌تر دانسته‌اند، ترجمه‌ای که با تفسیرها و توضیحات بسیار همراه است.

در نشریه بینات (۱۳۸۵) مصاحبه‌ای با مترجمان قرآن کریم انجام شد. بنا بر اظهارات خرمشاهی، با آنکه قرآن به زبان عصر خود نازل شده و امروزه متنی کهن محسوب می‌شود، امروزه کتب مقدس به زبان روز و معیار ترجمه می‌شوند تا برای خواننده قابل فهم باشد. صفارزاده نیز به آیه ۴ سوره‌ی مبارکه‌ی قمر (و ما برای آنکه پند آموختن از قرآن برای همه آسان باشد آن را به زبان بسیار ساده بیان فرمودیم) استناد کرده و اظهار داشته بنا بر این آیه و آنچه علم ترجمه به ما می‌گوید، متون مذهبی باید به ساده‌ترین زبان باشند و ترجمه تحت‌اللفظی را موجب بی‌رغبتی خوانندگان به خواندن قرآن می‌داند. طاهری نیز به تناسب روش ترجمه با نیازهای مخاطبان

^۴ - Schäffner

^۵ - Reiss

^۶ - Hönig

اشاره کرده و ترجمه‌ی تحت‌اللفظی را در این راستا مثمر ثمر نمی‌داند. بنابراین بیشتر مترجمان متفق‌القولند که یکی از مهمترین ملزومات ترجمه قرآن، توجه به نیازهای مخاطب و قابل فهم ساختن آن است.

مظاهری (۱۳۸۳: ۱۵) در مقاله‌ی ترجمه متون مقدس، استفاده از نثر متعارف و معیار را یکی از اصول ترجمه‌ی متون مقدس می‌داند. به زعم او، مترجمان باید تلاش کنند ترجمه‌ای قابل استفاده برای عموم مردم ارائه دهند و از محدوده‌ی نثر معیار و متعارف خارج نشوند. او می‌گوید اگر چه قرآن بزرگترین معجزه زبانی، ادبی و بلاغی است، اما ترجمه‌ی آن، عرصه‌ی هنرنمایی ادبی نیست و باید به کار خوانندگان بیاید.

ترجمه‌ی قرآن برای کودکان

ترجمه برای مخاطب و منظور خاص یکی از مباحث مهم مطالعات ترجمه است. این مبحث در ترجمه‌ی قرآن برای مخاطبان مختلف با رده‌های سنی متفاوت چندان در نظر گرفته نشده در حالی که دیگر متون مقدس از جمله انجیل برای رده‌های مختلف سنی ترجمه شده‌اند. جعفر ابراهیمی از جمله شاعرانی است که برای کودکان و نوجوانان ترجمه قرآنی داشته است. وی معتقد است که ترجمه قرآن برای کودکان فقط برای بعضی از جزءها مناسب است و ترجمه‌ی کل قرآن را برای آن‌ها جایز نمی‌داند چرا که درک بعضی از بخش‌های قرآن برای آن‌ها دشوار است.

رحماندوست تاکنون دو جزء از قرآن کریم را برای کودکان و نوجوانان ترجمه و منتشر کرده است و به دلیل استقبالی که از ترجمه او شده در پی این است که جزءهای دیگر را نیز ترجمه کند. او به اهمیت ترجمه‌ی قرآن برای کودکان اشاره می‌کند و اظهار می‌دارد که اگرچه در مدارس فعالیت‌های قرآنی مانند حفظ و قرائت قرآن وجود دارد اما هیچ‌کدام از این‌ها نمی‌توانند کودک را به فهم واقعی از قرآن برسانند. او معتقد است که قرآن باید به ساده‌ترین زبان ممکن برای کودکان ترجمه شود.

علی کاشفی خوانساری نیز از نویسندگان حوزه‌ی کودک و نوجوان معتقد است حتی بزرگسالان در فهم معنای قرآن مشکل دارند چه برسد به کودکان. او بر لزوم ترجمه با نثری روان، ساده و قابل فهم برای کودکان تاکید می‌کند (پناه‌آذر، ۱۳۹۱: ۵ شهریور).

شخصی که به ترجمه‌ی قرآن کریم برای کودکان و نوجوانان می‌پردازد باید به اصول ادبیات کودک و نوجوان واقف باشد و آن‌ها را در ترجمه‌ی خود نیز لحاظ کند. رحماندوست (۱۳۶۸: ۴) ویژگی‌های زبان کودکان را اینگونه بیان می‌کند: از کلمات ساده و زبانی صمیمی برخوردار باشد. شیرین و دلنشین باشد. باید پیام و هدفی خاص را به کودک بفهماند. در حد فهم و آگاهی کودک باشد. با آوردن مثال، ماجرا و ... غیرمستقیم به بیان مطلب پرداخته شود. برای کودک امکان لذت بردن از دوران کودکی را فراهم نماید. کودک را برای مقابله با

مشکلات زندگی آینده‌اش آماده سازد. ذوق و استعداد او را پرورش دهد. و در نهایت او را به سوی رشد هدایت کند.

چارچوب نظری تحقیق

مبنای نظری این تحقیق، نظریه‌ی هدفمندی ورمیر است که بنا بر آن، هدف، ابزار را توجیه می‌کند. این بدان معناست که مترجم برای رسیدن به هدف خود می‌تواند استراتژی‌های خاصی را به کار برد. رحماندوست نیز در ترجمه‌ی قرآن کریم برای مخاطب خاص خود از استراتژی‌های خاصی استفاده کرده که در این تحقیق در چارچوب نظریه‌ی چسترمن شناسایی و نام‌گذاری گردیده است. چسترمن (۱۹۹۷) استراتژی‌های ترجمه را به سه گروه نحوی/گرامری، معنایی و منظورشناختی تقسیم می‌کند که هر یک دارای زیرگروه‌هایی می‌باشند.

گرد آوری داده‌ها

در این تحقیق، ترجمه‌ی رحماندوست از جزء سی‌ام قرآن کریم با ترجمه‌های فولادوند، الهی قمشه‌ای و خرمشاهی مقایسه می‌گردد.

تجزیه و تحلیل داده‌ها

۱. استراتژی‌های نحوی/گرامری

۱.۱. تغییر پیوستگی^۷: این استراتژی به ارجاع‌های درون‌متنی، حذفها، جایگزینی‌ها و تکرارها مربوط می‌شود.

۱.۱.۱. آیات ۲ و ۳ سوره‌ی بینه: رَسُولٌ مِّنَ اللَّهِ يَتْلُو صُحُفًا مُّطَهَّرَةً (۲) فِيهَا كُتُبٌ قَيِّمَةٌ (۳)

خرمشاهی: پیامبری از سوی خداوند که [بر آنان] صحیفه‌های پاک [آسمانی] می‌خواند. (۲) که در آنها نوشته‌های استواری هست. (۳)

فولادوند: فرستاده‌ای از جانب خدا که [بر آنان] صحیفه‌هایی پاک را تلاوت کند. (۲) که در آنها نوشته‌های استوار است. (۳)

الهی قمشه‌ای: رسولی از جانب خدا (چون محمد مصطفی) فرستاده شد تا کتب آسمانی پاک و منزّه (از تحریف و خطا) را بر آنها تلاوت کند. (۲) که در آن کتب نامه‌های حقیقت و راستی مسطور است. (۳)

رحماندوست: این دلیل روشن پیامبری است از سوی خدا، که نوشته‌های پاک قرآن را برای آنها می‌خواند. (۲) نوشته‌های کتابی را که سخنان بالارزش، حق، و درستی در آن نوشته شده است. (۳)

⁷ - Cohesion Change

رحماندوست در ترجمه‌ی آیه‌ی ۳، عبارت "نوشته‌های کتابی را" که در آیه‌ی قبل به آن اشاره شده بود مجدداً تکرار کرده تا موجب برقراری همبستگی بین دو آیه گردد.

۲،۱،۱. آیات ۵ و ۶ سوره‌ی همزه: وَمَا أَذْرَاكَ مَا الْحُطْمَةُ (۵) نَارُ اللَّهِ الْمُوقَدَةُ (۶)

خرمشاهی: و تو چه دانی که درهم‌شکن چیست. (۵) آتش فروزان الهی. (۶)

فولادوند: و تو چه دانی که آن آتش خردکننده چیست؟ (۵) آتش افروخته خدا [یی] است. (۶)

الهی قمشه‌ای: آتشی که چگونه تصوّر سختی آنرا توانی کرد؟ (۵) آن آتش را (خشم) خدا افروخته است. (۶)

رحماندوست: تو چگونه می‌توانی «حطمه» را تصوّر کنی؟ (۵) چرا که حطمه آتش برافروخته‌ی خشم خداست. (۶)

در آیه‌ی ۵ به "حطمه" اشاره و در آیه‌ی ۶ این کلمه تعریف شده است. رحماندوست کلمه‌ی حطمه را به منظور ایجاد همبستگی بیشتر مجدداً در آیه‌ی ۶ نیز تکرار کرده است، درحالی‌که در متن مبدأ و دیگر ترجمه‌های بررسی‌شده، تنها معنای این کلمه ذکر شده است.

۲،۱. تکرار^۸

۱،۲،۱. سوره‌ی فلق

در این سوره، تنها در آیه‌ی ۱ کلمه‌ی اعوذ ذکر شده است، در صورتیکه رحماندوست به هنگام ترجمه، عبارت "بگو پناه می‌برم" را در همه‌ی آیات تکرار کرده است. چنین تکراری در دیگر ترجمه‌های بررسی‌شده مشاهده نمی‌شود.

۲،۲،۱. سوره‌ی عادیات

در ترجمه‌ی سوره‌ی عادیات نیز، رحماندوست عبارت "و سوگند به اسب‌هایی" را که در آیه‌ی اول به صورت آشکار بیان شده و در آیه‌های دیگر به صورت ضمنی به آن اشاره شده است تکرار می‌کند.

۲. استراتژی‌های معنایی

۱،۲. تغییر طول متن^۹: از طریق بسط و یا تراکم اطلاعات

۱،۱،۲. آیه ۸ سوره‌ی عادیات: وَإِنَّهُ لِحُبِّ الْخَيْرِ لَشَدِيدٌ

خرمشاهی: و او [انسان] از مالدوستی بخیل است.

^۸ - Repetition (Scheme Change)

^۹ - Distribution change

فولادوند: و راستی او سخت شیفته مال است.

الهی قمشه‌ای: و هم او بر حبّ مال دنیا سخت فریفته و بخیل است.

رحماندوست: و نیز این که انسان به شدت ثروت و دارایی را دوست دارد. تا آنجا که از علاقه شدید به مال، خسیس و بخیل شده است.

رحماندوست، معنای آیه را با جزئیات بیشتری توضیح داده است تا برای کودکان قابل فهم‌تر گردد.

۲،۱،۲. آیه ۱ سوره‌ی همزه: **وَيْلٌ لِّكُلِّ هُمَزَةٍ لُّمَزَةٍ**

خرمشاهی: وای بر هر عیبجوی طعنه‌زن.

فولادوند: وای بر هر بدگوی عیبجویی.

الهی قمشه‌ای: وای بر هر عیبجوی هرزه زبان

رحماندوست: وای به حال کسانی که پشت سر دیگران به غیبت و عیب‌جویی می‌پردازند و در پیش رو، آن‌ها را مسخره می‌کنند.

رحماندوست به جای کلمات "همزه لمزه" در ترجمه‌ی خود از یک عبارت توصیفی استفاده کرده است تا معنای آنها را برای مخاطب ملموس‌تر کند.

۳،۱،۲. آیه ۱ سوره‌ی تکاثر: **أَلْهَاكُمْ التَّكَاثُرُ**

خرمشاهی: فزون‌طلبی شما را بازی داد.

فولادوند: تفاخر به بیشتر داشتن، شما را غافل داشت.

الهی قمشه‌ای: شما مردم را بسیاری (اموال و فرزند و عشیره سخت از یاد خدا) غافل داشته است.

رحماندوست: افتخار کردن به دارایی و فرزندان بیشتر و زیادخواهی آن‌چنان سرگرم‌تان کرد که از یاد خدا غافل شدید.

۲،۲. ساده‌سازی^{۱۰}: استفاده از کلمات و ساختارهایی که قابل فهم‌تر و متناسب با میزان درک و فهم خواننده است.

۱،۲،۲. آیه ۱ سوره‌ی قدر: **إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ**

خرمشاهی: ما آن [قرآن] را در شب قدر نازل کرده‌ایم.

¹⁰ - Simplification (Other Semantic Changes)

فولادوند: ما [قرآن را] در شب قدر نازل کردیم.

الهی قمشه‌ای: این قرآن عظیم‌الشأن را (که رحمت واسع و حکمت جامع است) در شب قدر نازل کردیم.

رحماندوست: ما قرآن را در شب قدر فرو فرستادیم.

در ترجمه‌ی این آیه، رحماندوست، به منظور ترجمه‌ی "انزلناه" از عبارت "فرو فرستادیم" استفاده کرده است. در حالیکه دیگر مترجمان، "نازل کردیم" را در ترجمه‌شان به کار برده‌اند.

۲،۲،۲. آیه ۱ سوره‌ی بینه: لَمْ يَكُنِ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ وَالْمُشْرِكِينَ مُنْفَكِينَ حَتَّى تَأْتِيَهُمُ الْبَيِّنَةُ

خرمشاهی: کافران از میان اهل کتاب و مشرکان، دست‌بردار نبودند، تا آنکه بر ایشان حجت هویدا آمد.

فولادوند: کافران اهل کتاب و مشرکان، دست‌بردار نبودند تا دلیلی آشکار بر ایشان آید.

الهی قمشه‌ای: کافران اهل کتاب و مشرکان (از کفر و عصیان) منفک نبودند (و براه صواب هدایت نمی‌یافتند) تا آنکه برهان (و حجت حق) بر آنها آمد.

رحماندوست: آن گروه از پیروان کتاب‌های آسمانی و نیز بت‌پرستان که به اسلام ایمان نیاوردند، از آئین خود دست‌بردار نبودند تا این که دلیلی روشن بر حقانیت اسلام برایشان آمد.

رحماندوست، بر خلاف دیگر مترجمان، به جای استفاده از کلمات "اهل کتاب و مشرکان" آنها را برای کودکان و نوجوانان توصیف کرده است.

۳،۲،۲. آیات ۹ و ۱۰ سوره‌ی عادیات: أَفَلَا يَعْلَمُ إِذَا بُعْثِرَ مَا فِي الْقُبُورِ (۹) وَحُصِّلَ مَا فِي الصُّدُورِ (۱۰)

خرمشاهی: آیا نمی‌داند که چون آنچه در گورهاست زیر و زبر شود، (۹) و راز دلها آشکار گردانیده شود، (۱۰)

فولادوند: مگر نمی‌داند که چون آنچه در گورهاست بیرون ریخته گردد، (۹) و آنچه در سینه‌هاست فاش شود، (۱۰)

الهی قمشه‌ای: آیا نمیداند که روزی (برای نیک و بد جزای اعمال) از قبرها برانگیخته می‌شود، (۹) و آنچه در دلها (از نیک و بد) پنهان است همه را آشکار می‌سازد، (۱۰)

رحماندوست: مگر نمی‌داند که روزی را در پیش دارد که در آن روز، مرده‌ها زنده می‌شوند و از قبرها بیرون می‌آیند و آنچه در دل‌هایشان پنهان بوده، آشکار می‌شود؟ (۹-۱۰)

رحماندوست به منظور شفاف‌سازی، به جای عبارت "برانگیخته شدن" از جمله‌ی "مرده‌ها زنده می‌شوند و از قبرها بیرون می‌آیند" استفاده کرده است.

۳. استراتژی‌های منظورشناختی

۱،۳. تغییر میزان صراحت متن^{۱۱}

۱،۳. آیه ۱ سوره‌ی عادیات: وَالْعَادِيَاتِ ضَبْحًا

خرمشاهی: سوگند به اسبان تیزتک [جهادی] که نفس نفس می‌زنند.

فولادوند: سوگند به مادیانهایی که با همهمه تازانند و با سم [های] خود از سنگ آتش می‌جهانند.

الهی قمشه‌ای: قسم به اسبانی که نفس‌شان (در جهاد) به شماره افتاد.

رحماندوست: سوگند به اسب‌های تیزتک و دونده‌ی جهادگران که نفس نفس می‌زنند.

رحماندوست معانی ضمنی کلمه‌ی عادیات را به منظور روشن‌سازی مفهوم آیه، توضیح داده است.

۲،۱،۳. آیه ۲ سوره‌ی تکاثر: حَتَّىٰ زُرْتُمُ الْمَقَابِرَ

خرمشاهی: تا آنکه با گورها رو در رو شدید.

فولادوند: تا کارتان [و پایتان] به گورستان رسید.

الهی قمشه‌ای: تا آنجا که بگور و ملاقات (اهل) قبول رفتید.

رحماندوست: این بازی را تا آنجا ادامه دادید که به گورستان رفتید و مرده‌ها را هم جزء افتخارات خود به شمار آوردید.

جمله‌ی "و مرده‌ها را هم جزء افتخارات خود به شمار آوردید" در ترجمه‌ی رحماندوست، به متن اضافه شده است.

۳،۱،۳. آیه ۲ سوره‌ی بینه: رَسُولٌ مِّنَ اللَّهِ يَتْلُو صُحُفًا مُّطَهَّرَةً

خرمشاهی: پیامبری از سوی خداوند که [بر آنان] صحیفه‌های پاک [آسمانی] می‌خواند.

فولادوند: فرستاده‌ای از جانب خدا که [بر آنان] صحیفه‌هایی پاک را تلاوت کند.

الهی قمشه‌ای: رسولی از جانب خدا (چون محمد مصطفی) فرستاده شد تا کتب آسمانی پاک و منزه (از تحریف و خطا) را بر آنها تلاوت کند.

رحماندوست: این دلیل روشن پیامبری است از سوی خدا، که نوشته‌های پاک قرآن را برای آنها می‌خواند.

¹¹ - explicitation

در سه ترجمه‌ی خرمشاهی، فولادوند و الهی قمشه‌ای "صحفا مطهره" به صحیفه‌های پاک و کتب آسمانی پاک ترجمه شده‌اند، در صورتیکه رحماندوست، آن را به صورت "نوشته‌های پاک قرآن" برگردانده است. درحالیکه در متن اصلی اشاره‌ی دقیقی به کلمه‌ی قرآن نشده است. گویی که رحماندوست در نظر داشته با بیان صریح کلمه‌ی قرآن، پاک بودن آن را به کودکان و نوجوانان بنمایاند.

۲،۳. تغییر میزان اطلاعات^{۱۲}: به معنای حذف یا افزودن اطلاعات به پیام است. افزودن اطلاعاتی که برای خواننده مهم است و نمی‌توان آن‌ها را از متن استنباط نمود.

۱،۲،۳. آیه ۲ سوره‌ی زلزال: وَأَخْرَجَتِ الْأَرْضُ أَثْقَالَهَا

خرمشاهی: و زمین بارهایش را بیرون ریزد.

فولادوند: و زمین بارهای سنگین خود را برون افکند.

الهی قمشه‌ای: و بارهای سنگین اسرار درون خویش همه را از دل خاک بیرون افکند.

رحماندوست: هنگامی که وقت زلزله‌ی بزرگ فرا رسد، زمین به شدت بلرزد و بارهای سنگین درون خود را بیرون بریزد، و انسان‌ها با تعجب و پریشانی از یکدیگر بپرسند برای زمین چه اتفاقی افتاده است که این چنین می‌لرزد؟ (۱، ۲ و ۳)

رحماندوست کلمات "با تعجب و پریشانی" را به متن اضافه کرده است. کلماتی که از متن، استنباط نمی‌شوند و در هیچ‌یک از ترجمه‌های دیگر دیده نمی‌شوند.

۲،۲،۳. آیه ۸ سوره‌ی بینه: جَزَاؤُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ جَنَاتٌ عَدْنٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ ذَلِكَ لِمَنْ خَشِيَ رَبَّهُ

خرمشاهی: پاداش آنان در نزد پروردگارشان بهشتهای عدن است که جویباران از فرودست آن جاری است، و جاودانه در آنند؛ هم خداوند از ایشان خشنود است و هم آنان از او خشنودند؛ این از آن کسی است که از پروردگارش بترسد.

فولادوند: پاداش آنان نزد پروردگارشان باغهای همیشگی است که از زیر [درختان] آن، نهرها روان است. جاودانه در آن «همی» مانند؛ خدا از آنان خشنود است و [آنان نیز] از او خشنود. این [پاداش] برای کسی است که از پروردگارش بترسد.

---

¹² - Information change

الهی قمشه‌ای: پاداش آنها نزد خدا باغهای بهشت عدن است که نهرها زیر درختانش جاری است و در آن بهشت ابد جاودان متنعمند و خدا از آنها خشنود و آنها هم از خدا راضی‌اند و این بهشت مخصوص کسی است که از خدا ترسید (و به طاعت او پرداخت).

رحماندوست: پاداش آنها در نزد خدا، باغهای جاودانی بهشت است که از زیر درخت‌های آن، جوی‌های آب زلال جاری است و همیشه در آنجا خواهند ماند. خدا از چنین کسانی راضی و خشنود است، آنها هم از خدای خود راضی و خشنودند. چنین پاداشی، حق کسی است که دلواپس به دست آوردن رضایت خدایش باشد.

رحماندوست کلمه‌ی "خشی" را با عبارت "دلواپس به دست آوردن رضایت خدا بودن" جایگزین کرده است. درحالی‌که سه مترجم دیگر، این کلمه را "ترسیدن" ترجمه کرده‌اند.

۳،۲،۳. آیه ۲ سوره‌ی کوثر: فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَأَنْحَرْ

خرمشاهی: پس برای پروردگارت نماز بگزار و قربانی کن.

فولادوند: پس برای پروردگارت نماز گزار و قربانی کن.

الهی قمشه‌ای: پس (تو هم به شکرانه این نعم) برای خدا به نماز و قربانی پرداز.

رحماندوست: پس برای خشنودی پروردگارت نماز بخوان و شتر قربانی کن.

کلمات "خشنودی" و "شتر" در ترجمه‌ی رحماندوست به متن اضافه شده است.

۳،۳. تغییر میزان انسجام معنایی متن^{۱۳}

۱،۳،۳. آیات ۳، ۴ و ۵ سوره‌ی عادیات: فَأَلْمُغِيرَاتِ صُبْحًا (۳) فَأَتْرُنَ بِهِ نَفْعًا (۴) فَوْسَطُنَ بِهِ جَمْعًا (۵)

خرمشاهی: و سوگند به تکاوران بامدادی (۳) که در آنجا گرد برانگیزند (۴) و با همدیگر به میانه آن [معرکه] درآیند. (۵)

فولادوند: و صبحگاهان هجوم آرند (۳) و با آن [یورش]، گردی برانگیزند (۴) و بدان [هجوم]، در دل گروهی درآیند. (۵)

الهی قمشه‌ای: (و بر دشمن شبیخون زدند) تا صبحگاه آنها را به غارت گرفتند (۳) و گرد و غبار (از دیار کفار) برانگیختند (۴) و سپاه دشمن را همه در میان گرفتند (۵)

رحماندوست: و سوگند به اسب‌های تکاوری که سپیده‌دم به دشمن هجوم می‌برند و گرد و غباری بزرگ به وجود می‌آورند و گروهی از سپاه کفر را غافلگیر می‌کنند و در میان می‌گیرند.

¹³ - Coherence change

رحماندوست این سه آیه را با هم ترکیب کرده تا ارتباط منطقی بین آنها ایجاد نماید و متنی مدون و قابل فهم ارائه نماید.

۲،۳،۳. آیات ۱۱ و ۱۲ سوره ی علق: أَرَأَيْتَ إِنْ كَانَ عَلَى الْهُدَىٰ (۱۱) أَوْ أَمَرَ بِالتَّقْوَىٰ (۱۲)

خرمشاهی: آیا اندیشیده‌ای که اگر [پیامبر و پیرو او] بر طریق هدایت باشد. (۱۱) یا امر به پرهیزکاری کند [بر حق است]. (۱۲)

فولادوند: چه پنداری اگر او بر هدایت باشد، (۱۱) یا به پرهیزکاری وادارد [برای او بهتر نیست]؟ (۱۲)

الهی قمشه‌ای: آیا چه می‌بینی اگر (آن رسول) براه راست باشد (۱۱) و خلق را به تقوی و پرهیزکاری امر کند (۱۲)

رحماندوست: راستی اگر او به راه راست ایمان می‌آورد و مردم را به عبادت و خویشن‌داری دعوت می‌کرد، برایش بهتر نبود؟ (۱۱-۱۲)

۳،۳،۳. آیات ۱ و ۲ سوره ی فلق

قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ (۱) مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ (2)

خرمشاهی: بگو به پروردگار فلق پناه می‌برم. (۱) از شر هر آنچه آفریده است. (۲)

فولادوند: بگو: «پناه می‌برم به پروردگار سپیده‌دم (۱) از شر آنچه آفریده. (۲)

الهی قمشه‌ای: (ای رسول) بگو پناه می‌جویم به خدای فروزنده‌ی صبح روشن (۱) از شر مخلوقات (شریر و مردم بدانیش) (۲)

رحماندوست: بگو از شر مردم بدانیش و از شر آفریده‌های خدا، پناه می‌برم به پروردگاری که سپیده‌دم روشن را آفریده است. (۱-۲)

۴،۳. مرئی بودن مترجم^{۱۴}

رحماندوست در ترجمه خود کلماتی چون صور، فرعون، قوم ثمود و ... را که برای کودک ناآشنا بوده شماره‌گذاری کرده و در پایان ترجمه، آنها را در قسمتی به نام «یادآوری» توضیح داده است.

نتیجه‌گیری

در این نوشتار به بررسی استراتژی‌هایی پرداخته شد که رحماندوست در ترجمه‌ی خود از قرآن برای مخاطب کودک و نوجوان استفاده کرده است. بدین منظور، ترجمه‌ی رحماندوست از جزء سی قرآن کریم که مختص

کودکان و نوجوانان انجام شده است انتخاب و با ترجمه‌های محمدمهدی فولادوند، مهدی الهی‌قمشه‌ای و بهاء‌الدین خرمشاهی مقایسه شد. نتایج حاصل نشان داد که بر مبنای مدل چسترمن (۱۹۹۷) اکثر استراتژی‌های به‌کاررفته در ترجمه‌ی رحماندوست در سطح منظورشناختی (تغییر میزان صراحت متن، تغییر میزان اطلاعات، تغییر میزان انسجام معنایی متن، مرئی بودن مترجم) و اکثراً به منظور ساده‌سازی ترجمه برای گروه سنی کودک و نوجوان رخ داده است. با در نظر داشتن این موضوع که مترجم، زمانی از استراتژی‌های منظورشناختی استفاده می‌کند که مخاطب و هدف خاصی را در ذهن داشته باشد می‌توان اینطور نتیجه گرفت که با توجه به اصل هدفمندی، حتی متون مقدس به شیوه‌های مختلفی ترجمه می‌شوند.

فهرست منابع

پناه‌آذر، فهیمه. (۱۳۹۱). «بایدها و نبایدهای ترجمه قرآن برای کودکان و نوجوانان». تهران/امروز. یکشنبه ۵ شهریور ۱۳۹۱.

«ترجمه قرآن و مترجمان: ضرورت‌ها و روش‌ها در گفت‌وگو با صاحب‌نظران و مترجمان». نشریه بینات، بهار و تابستان ۱۳۸۵، پیاپی ۴۹-۵۰، صص ۸۸-۱۶۷.

جزء سی‌ام از قرآن کریم، ترجمه‌ی مصطفی رحماندوست، تهران: محراب قلم، ۱۳۷۸.

رحماندوست، مصطفی. (۱۳۶۸). ادبیات کودکان و نوجوانان، ویژه مراکز و دانشسراهای تربیت معلم. تهران: شرکت چاپ‌ونشر ایران.

قرآن، ترجمه‌ی بهاء‌الدین خرمشاهی، تهران: دوستان، ۱۳۹۰.

قرآن، ترجمه‌ی محمدمهدی فولادوند، قم: دارالقرآن، ۱۳۸۲.

قرآن، ترجمه‌ی مهدی الهی‌قمشه‌ای، تهران: انتشارات صالحی، ۱۳۶۶.

مظاهری، حسین. (۱۳۸۳). «ترجمه متون مقدس». در نشریه کوثر. ۱۵، زمستان، صص ۹-۱۶.

Chesterman, A. (1997). *Memes of Translation: the spread of ideas in translation theory*, Amsterdam: John Benjamins.

Gouadec, D. (2007). *Translation as a Profession*, Amsterdam, Philadelphia: Benjamins.

Nord, C. (2006). Loyalty and Fidelity in Specialized Translation. *Translation and Localization Journal*, 4, 29-41.

Pym, A. (2010). *Exploring translation theories*. London, New York: Routledge.

- Reiss, K. (2000). *Translation Criticism- the potentials and limitations: categories and criteria for translation quality assessment*, UK: St. Jerome Publishing.
- Schäffner, C. (1997). Skopos Theory. In M. Baker (ed.), *Encyclopaedia of Translation Studies*. London: Routledge.
- Vermeer, H. J. (2000). Skopos and Commission in Translational Action. In L. Venuti (Ed.), *The translation studies reader* (219-232). London: Routledge.